

І. М. САМОЙЛОВСЬКИЙ

СЛОВ'ЯНСЬКИЙ МОГИЛЬНИК НА Р. ПРОНІВЩИНІ ПІД КИЄВОМ

В статті подаються деякі матеріали про маловідомий слов'янський могильник на південній околиці Києва. Ці матеріали, правда, дуже незначні, але з огляду на те, що могильник цей тепер вже не існує, вважаємо за доцільне їх опублікувати.

Могильник знаходився біля с. Совки, на деякій віддалі на захід від древнього шляху на Васильків, на х. Пронівщина, у верхів'ях р. Пронівщина, притоці р. Либеді. Могильник був розташований у високій місцевості, в лісі і складався з двох груп¹. Після вирубки лісу на Пронівщині земляні насипи могил було розорено. До знищення могильника, в той час, коли він зберігався під захистом лісу, було розкопано кілька курганів². В 1913 р. А. Ертель розкопав п'ять курганів, а в 1915 р. — ще чотири. Зберігся щоденник А. Ертеля про розкопки 1915 р.³

По чотирьох розкопаних у 1915 р. курганах, про які є відомості, ми можемо скласти уявлення про весь цей могильник, оскільки, за словами А. Ертеля, п'ять курганів, розкопаних у 1913 р., тотожні їм.

Подаємо відомості про розкопки А. Ертеля в 1915 р. за його щоденником.

Курган № 6. Форма його — правильна півкуля, висота до 1 м, окружність 22 м. У насипу кургана на глибині 60 см трапився черепок з лінійним орнаментом. На глибині 90 см помічена пляма могильної ями, викопаної у лесі і орієнтованої по лінії південний схід—північний захід, як і в могилах перших п'яти курганів. На глибині 1,4 м у південно-східному куті ями знайдено уламок залізного цвяха, а на глибині 1,5 м стали помітні сліди трухлявого дерева. На глибині 1,8 м у ґрунтовій ямі розміром 3,5 × 2,25 м було виявлено поховання. Кістяк, орієнтований головою точно на захід, лежав на товстій дубовій дошці від труни, череп лежав обличчям догори, тулуб витягнутий, права рука зігнута в лікті і лежала на крижах, ліва — витягнута. Збереженість кістяка досить добра, довжина його 1,55 м. Речей при похованні не було, тільки з лівого боку кістяка помітні сліди від матерії.

Курган № 7. Висота його близько 0,75 м. На глибині 0,7 м знайдено зуб свині. Могильна яма подібна ямі кургана № 6. На глибині 1,5 м виявлено дно ями, викладеної трухлявими дерев'яними дошками і орієнтованої точно по лінії схід—захід, розміром 2,05 × 0,42 м.

В цьому кургані було три поховання. Про перше поховання в щоденнику нічого не сказано. Поруч з першим похованням, за 25 см від нього,

¹ Отчет Киевского общества охраны памятников старины и искусства за 1912 год, Военно-исторический вестник, 1913, кн. 3, стор. 6.

² Центральний державний історичний архів УРСР у Києві. Дела Киевского общества охраны памятников старины и искусства, № 17, 34, 52.

³ Щоденник знаходиться в науковому архіві Інституту археології АН УРСР.

виявлено друге поховання. Воно було обкладено дошками і знаходилося на 15 см нижче першого.

Дерев'яне могильне спорудження, очевидно, труна, мало довжину 2,15 м, ширина 0,65 м. Кістяк орієнтований головою на захід, довжина його — 1,65 м. Від третього поховання в кургані знайдено тільки дуже пошкоджений череп, який лежав вище першого поховання на 5—8 см. Біля черепа виявлено невеликий чорний грубий черепок; ліворуч черепа, на віддалі близько 50 см, знайдено частину оленячого рога.

Курган № 8. Висота близько 0,75, окружність 18 м. На глибині 1 м виявлено могильну яму розміром 1,95 × 0,5 м. Соснові і дубові дошки труни були почасти скріплені залізними цвяхами з великими шляпками. Кістяк лежав головою на захід, у витягнутому положенні, на спині, голова повернута на лівий бік, руки, загнуті в ліктях, покладені на крижі. Довжина кістяка 1,7 м. Речей при похованні не було.

Курган № 9. Висота 1,3 м, окружність близько 20 м. На глибині 0,7 м знайдено вуглик та нижню частину горщика з дном. На глибині 1,65 м виявлено контури могильної ями, обкладеної трухлявим деревом. На тій же глибині знайдено черепок і цвяхи, якими, очевидно, скріплювалися дошки труни. Кістяк лежав в такому ж положенні, як і в кургані № 8. Біля кістяка знайдено залізну кільцеподібну пряжку. Довжина кістяка 1,67 м.

У фондах Київського державного історичного музею з розкопок Пронівського могильника знаходяться фрагменти (36) типового слов'янського глиняного посуду, зробленого на гончарському крузі¹.

Подаємо опис зразків фрагментованого слов'янського посуду з Пронівського могильника. Фрагмент вінець (інв. № 33 608), відігнутих назовні і заокруглених на краю, трохи потоншених у середній частині; шийка увігнута, плічка похилі, прикрашені хвилястим орнаментом (табл. I, 1). Колір ясний, у розломі блідорожевий. Товщина стінки 5 мм. Фрагмент вінець (інв. № 33 609), відігнутих назовні, із жолобком на краю; шийка увігнута, плічка похилі з нігтевим орнаментом та лінійним орнаментом під ним. Колір темносірий. Товщина стінки 6 мм (табл. I, 2). Фрагмент вінець (інв. № 33 606), відігнутих назовні, верхній край потоншений, на нижньому краї є невеликий пружок; шийка увігнута, плічка короткі, бочок заокруглений. Колір темнорожевий. Товщина стінки 4 мм (табл. I, 3). Фрагмент вінець (інв. № 33 607), відігнутих назовні, верхній край заокруглений, нижній край з невеличким пружком; шийка увігнута, плічка похилі. Колір сіруватий. Товщина стінки 5 мм (табл. I, 4). Фрагмент вінець (інв. № 33 596), відігнутих назовні, зверху зрівняних, посередині рівчак; шийка увігнута, плічка короткі. Колір темнорожевий. Товщина стінки — 6 мм (табл. I, 5). Фрагмент вінець (інв. № 33 591), відігнутих назовні, загнутих, потоншених, зверху зрівняних, внизу — з невеликим пружком, що обривається на шийці; шийка коротка, плічка похилі. Колір сіруватокоричневий, товщина стінки 6 мм (табл. I, 6).

Описаний керамічний матеріал датується X—XI ст. Цим же часом можна датувати Пронівський могильник. За всіма своїми ознаками він цілком подібний до інших слов'янських могильників Київської землі. Такі поховання відомі в Києві, Вишгороді, Віті-Поштовій, Китаєві та ін.

Пронівський могильник не поодинокий. Таких могильників на південній околиці Києва було, видимо, чимало. Великий могильник був, наприклад, в урочищі Батієва могила (гора), на правому березі р. Ли-

¹ Фонди, № 5 (5/18), в — 1154. Инвентарная книга археологического отдела, т. II, стор. 328.

беді, недалеко від сучасного вокзалу. Тут у 1862 р. Я. Волошинський нараховував 214 курганів, частину з яких він розкопав¹. 12 курганів з 60, які ще збереглися тут, розкопав у 1873 р. Д. Я. Самоквасов². Є деякі відомості і про інші могильники в цьому районі. Так, один курган Х ст. з трупоспаленням був розкопаний в с. Совки³. У 1913 р. А. Ертель розкопав три поодинокі кургани біля Пронівського могильника⁴ та один курган біля с. Жуляни.

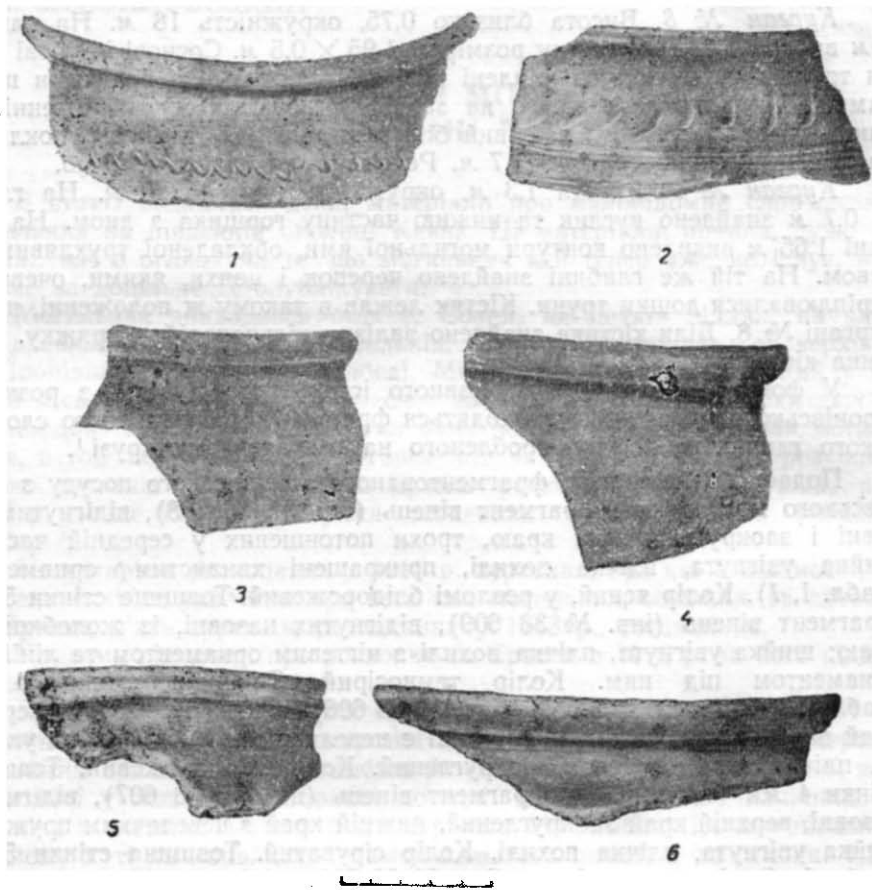

Табл. I. Зразки кераміки.

Пронівський могильник, як і інші згадані тут могильники в околицях Києва, належить, видимо, тим численним селам, що оточували древній Київ і були з ним нерозривно зв'язані.

¹ Центральний київський архів давніх актів. Фонд археографічної комісії № 520. Дневник раскопок Я. Я. Волошинского, произведенных в 1862 году в ближайшей окрестности Киева, за р. Лыбедью, Археологическая карта Киевской губернии, 1895, стор. 19; Каталог выставки XI АС, К., 1899, стор. 89—90.

² Д. Я. Самоквасов, Могилы русской земли, М., 1908, стор. 221—222.

³ ЗРАО, т. XI, в. I і II, Н. серия, СПб, 1899, стор. 268.

⁴ Центральний державний історичний архів УРСР у Києві. Дела Киевского общества охраны памятников старины и искусства, № 34, 35.

И. М. САМОЙЛОВСКИЙ

СЛАВЯНСКИЙ МОГИЛЬНИК НА р. ПРОНЕВЩИНЕ ПОД КИЕВОМ

Резюме

Окрестности Киева богаты археологическими памятниками. На юг от р. Лыбедь были две группы курганов, теперь уже не существующих. Раскопки, хотя и незначительные, произведенные в 1913 и в 1915 гг., дают представление о Проневском могильнике как памятнике славянском, датируемом X—XI вв. Могильник принадлежал сельскому населению, погребения в нем имеют бедный инвентарь. Вместе с другими славянскими памятниками, находящимися в немалом количестве на юге от Киева, он указывает на большую заселенность этой местности.
